

RECENZE / BOOK REVIEW

Timothy SNYDER: Cesta k nsvobodě: Rusko, Evropa, Amerika

Praha 2019: Paseka, 368 s. ISBN ISBN 978-80-7432-981-4.

Timothy Snyder, autor mnoha významných historických knih mapujících především historii 20. století a profesor historie na Yaleově univerzitě, se svou nejnovější knihou *Cesta k nsvobodě: Rusko, Evropa, Amerika*, vydanou v České republice v roce 2019 nakladatelstvím Paseka, obrací více k současnému politickému dění. V historii se přitom snaží nalézt zejména odpovědi na otázku, proč probíhají nynější geopolitické události způsobem, jakým probíhají. Snyderova kadence vydávání nových knih je obdivuhodná. Jeho autorská biografie je protknuta jak historickými publikacemi, které se z velké části soustředí na totalitní režimy v Sovětském svazu či nacistickém Německu, tak právě knihami, které pomocí důkladné znalosti historie nalézají historické paralely, kořeny politického jednání, důsledky a případná historická varování, aplikovatelná na dnešní svět. Tyto knihy mají Snyderovými slovy za cíl „pokusit se přimět dnešní dobu vnímat historický čas a získat tak historický horizont aktivní politiky“ (s. 15).

Mezi autorovy ryze historické práce poslední dekády můžeme zařadit knihu *Krvavé země: Evropa mezi Hitlerem a Stalinem* (2012), *Stalin a Evropa: Napodobit a ovládnout, 1928–1953* (2014) či *Černá země: Holokaust-historie a varování* (2015). Naopak mezi publikace, které Snyder psal s ohledem na současné politické dění, zmiňme například *Thinking the Twentieth Century* (2012), kde se spolu s vlivným britským historikem Tony Judtem zamýšlí nad vlivem významných myšlenek 20. století. V poměrně nedávné knize *Tyranie: 20 lekcí z 20. století* (2017) se Snyder následně vyjadřuje k budoucnosti liberální demokracie a pomocí několika varování se snaží upozornit na možnost opakování historických chyb vedoucích k nástupu autoritativních režimů.

Ačkoliv lze knihu *Cesta k nsvobodě: Rusko, Evropa, Amerika* jednoznačně zařadit v jeho bibliografii mezi publikace, které se především obrací k čtenáři s varováním do současnosti, tak nelze přehlédnout ani historickou erudovanost knihy. Zde se opět ukazuje Snyderův obdivuhodný přehled v dějinných souvislostech 20. století a jeho schopnost tyto historické znalosti propojovat se současností, což nepochybně přispívá k výsledné vysoké odborné kvalitě práce. Snyder se přitom dle svých vlastních slov touto monografií snaží navázat na odkaz Thúkýdida, autora zásadního díla *Dějiny Peloponéské války*, a to především v možnostech propojení historických ponaučení s aktuálním děním (s.17).

Timothy Snyder přišel s recenzovaným dílem v roce, kdy byly práce o úpadku liberální demokracie a ohrožení nástupu nedemokratických režimů na výrazném vzestupu. Přidal se tak k dalším autorům, kteří tento společenský posun ve svých

publikacích reflektují. Připomeňme například Madeleine Albright a knihu *Fascism: A Warning* (2018) či Stevena Levitského a jeho *How Democracies Die* (2018). Tyto práce vznikaly s ohledem na tehdejší světové dění, které bylo s ohledem na hlasování o Brexitu v roce 2016 a vítězství Donalda Trumpa v amerických prezidentských volbách pro příznivce liberální demokracie frustrující. Vzhledem k rozsáhlému obsahu tohoto díla a mnoha vedlejšími vyprávěcími linkám, bude cílem této recenze čtenáři přiblížit pouze ty nejdůležitější a nejzajímavější myšlenky, které autora vedou k finálním závěrům.

Knihy se zaměřuje především na tři geografické oblasti. První oblastí je Rusko, kde jsou popisovány historické kořeny současného ruského politického myšlení. Právě Rusku věnuje Snyder ve své knize nejvíce prostoru. Druhou oblastí jsou Spojené státy, které však tematicky přímo navazují na prvně zmiňovanou oblast, když je zde zdůrazňován zejména současný ruský vliv na americkou politiku. Toto napojení autor vidí především v osobě Donalda Trumpa, kde analyzuje, jaký dopad měly ruské zájmy v Trumpově kampani. Současného amerického prezidenta tak zároveň označuje za výrazné nebezpečí pro americkou demokracii. Třetí oblastí je Evropa, kde se Snyder ponejvíce věnuje Polsku. Polská „cesta k nesvobodě“ však v knize působí spíše jako okrajová součást problému a polská politika zde tak pro Snydera funguje pouze jako stvrzující příklad jeho úvah o současném světě, které výrazněji rozvíjí v kapitolách věnujících se Rusku a Spojeným státům.

Úvodní kapitoly knihy jsou však věnovány především Rusku. Autor se z velké části zaobírá ruskou historií a zejména rolí ideologie v ní. Na příkladech několika ruských filozofů Snyder poukazuje na vliv jejich myšlení na současné ruské vedení v čele s Vladimírem Putinem a snaží se tak částečně „odkrýt ruskou duši“. Ruské konání dle Snydera souvisí především s neustálým pocitem ohrožení, který Rusové pociťují z okolního „nepřátelského“ světa a s nutností neustálé snahy o ochranu ruského národa, kultury či náboženství.

Autor zde tvrdí, že se současný ruský prezident ve svém konání ponejvíce inspiruje fašistickým smýšlením ruského filozofa první poloviny dvacátého století Ivana Iljina. Ten viděl Rusko jako nevinný národ a rozlišoval mezi dvěma ruskými dějinnými obdobími, dobou ohrožení a obdobím obrany (s. 29). Rusko mělo být dle něj vedeno jedním vykupitelem, který bude zodpovídat za veškeré legislativní a exekutivní kroky. Putin na Iljina tak nenavazoval pouze tím, že stavěl Rusko do pozice nevinnosti a ochránce vůči „zkažené“ západní civilizaci, ale i v pojetí své exekutivní autoritativní role. Ruský prezident svou rétorikou postupně dokázal veškeré ruské problémy přesunout mimo svou zodpovědnost a následně obvinil za vnitřní potíže Západ.

Jak již bylo naznačeno, při snaze o vysvětlení nynějšího dění si Snyder zároveň vybírá z ruské, popřípadě sovětské historie mnohé důležité události, například období Velkého teroru či masakr v Katyni, které mu opět slouží jakožto spojovník k současnému dění. Nejvýrazněji je však autorem z historie zmiňován rozpad Sovětského svazu, jakožto dle Putina, největší geopolitická katastrofa 20. století a jeho následný vliv na

vývoj v Rusku a jeho okolí – především pak na Ukrajinu. Pomocí popisu ukrajinské historie 20. století se autor snaží nalézt kořeny revolučního dění v Kyjevě během let 2013 a 2014. Popisuje tak dějiny meziválečného hladomoru, nacistické okupace a vyobrazuje i události spojené s výbuchem v Černobyli a následnou sovětskou reakcí.

Právě události na Majdanu a Snyderova interpretace tohoto a následného dění na Ukrajině tvoří významnou součást knihy. Autor vyzdvihuje především obrovskou touhu ukrajinských protestujících po spojení s Evropou a zavrnutí vládního nepotismu spojeného s tehdejší mocenskou strukturou. Právě při analýze dění na Majdanu se práce poprvé výrazněji zaměřuje na ruskou dezinformační válku, kdy zmiňuje například napadání facebookových stránek tehdejších ukrajinských činitelů. Snaží se přitom vyvracet pozdější ruský narativ o Majdanu, coby akci ukrajinských fašistů a zároveň upozorňuje na ruskou tendenci k popírání historických faktů.

Následná ruská invaze na Ukrajinu a anexe Krymu je v knize reflektována s ohledem k ruským ideologickým základům, které se tamější státní moc snažila využít a umně mediálně interpretovat. Vojenský zásah na Ukrajině například označila za obranu vůči permanentnímu útoku ze Západu. Právě hrozba útoku ze Západu je přitom v ruské kultuře hluboce zakořeněna a zvýrazněna také sovětskou rétorikou v rámci Stalinovy či Brežněvovy éry. Snyder tak dochází k závěru, že se novodobé Rusko útokem na Krym a rétorikou s ním spojenou, vrací k politice věčnosti, která je typická především pro nedemokratické režimy. Opět tak propojuje předchozí vyprávění o ruské filozofii a ruském historickém smýšlení se současným děním. Zdůrazňuje tedy především roli mediálního pojetí anexe, které bylo v rámci ruské propagandy klíčové. Označuje ji za „nejrafinovanější propagandistickou kampaň v dějinách válečnictví“ (s. 158).

Nové bojové možnosti v rámci informační války a hackerské útoky, které byly dalším klíčovým komponentem ruské válečné strategie na Ukrajině, začala ruská tajná služba postupně pro své cíle používat globálně. Zkušenosti z Ukrajiny byly široce použity i v rámci ovlivňování americké politiky při podpoře Trumpovy kandidatury na prezidenta. Odkaz na globálně škodlivý vliv ruských dezinformačních sil ostatně prostupuje celou knihou. V knize je tak s ruským vlivem propojeno mnoho významných světových událostí, jako například odchod Velké Británie z EU, prezidentské volby ve Spojených státech v roce 2016 nebo také katastrofa polského letadla u Smolensku s polským prezidentem Lechem Kaczyńskim na palubě.

Snyder v návaznosti na to tvrdí, že Rusko trpí krizí nástupnictví a Putin je z tohoto důvodu nucen škodit demokraciím ve Spojených státech i Evropské unii, aby se samotní Rusové neupnuli na ideu demokratické vlády v jejich vlasti. Zde se autor zároveň dostává ke kritice klasické Fukuyamovy teze o „konci dějin“, která v 90. letech předznamenávala celosvětové vítězství liberální demokracie, když tvrdí, že Západní svět této chiméře mylně uvěřil. Samotná Fukuyamova idea se však následně stala, především pod tíhou ekonomické krize z roku 2008 a narůstajících rozdílů mezi bohatými a chudými, neudržitelnou. Dějiny podle Snydera nikdy nekončí a vždy vytvářejí

alternativy. Právě těchto alternativ plynoucích z uspokojení a neostražitosti Západu se pak snaží umně využívat ruský prezident a jeho propagandistická mašinerie.

Přes krátké dějové zastavení v Evropě, především v Polsku, kde autor poukazuje zejména na katastrofu u Smolenska z roku 2010 a její vliv na tamní politickou scénu, se již Snyder ve své analýze obrací na americké politické dění. Věnuje se přitom období od ohlášení Trumpovy kandidatury na prezidenta, až po první exekutivní kroky v rámci jeho mandátu. Ani zde se však příliš svým vyprávěním nevzdaluje od Ruska a snaží se poukázat právě na vliv ruských informačních sil na americkou politickou scénu. Dění ohledně amerických prezidentských voleb Snyder označuje jako „kyberválku“, jejímž cílem bylo dostat Donalda Trumpa do Oválné pracovny, a ve které Rusko drtivě zvítězilo (s. 219).

Politika do roku 2008 je v knize popisována jako politika nevyhnutelnosti, navazující na Fukuyamův koncept, zatímco politika po roce 2008 jako politika věčnosti, která naopak staví do centra pozornosti jen jeden národ, považující se za oběť. Namísto vize světlých zítřků se do popředí dostává krize a ohrožení zvenčí, kterému má vládnoucí garnitura zabránit. Celý tento proces je pak dle Snydera zřetelně spojen se současným útokem na fakta a důrazem na pouhé dojmy. Tento trend je doložen například Trumpovým označením pro mnohá „mainstreamová média“ jako fake news. Fake news zároveň slouží Snyderovi k úvodnímu propojení Trumpa s Ruskem. Právě toto označení bylo dle něj jednou ze součástí vlivových akcí, které se po finanční krizi z roku 2008 začaly šířit z Východu na Západ. Poté, co bylo zřejmé, že kvůli evropským nárokům na právní normy a demokracii se Rusko nemůže zařadit k Evropě, tak se Putinovým cílem stalo to, aby se naopak Evropská unie či Spojené státy začaly podobat Rusku. K tomuto cíli měly podobné nástroje posloužit.

Kniha tedy pracuje především s myšlenkou toho, že ruská vláda si je vědoma geopolitické slabosti své země, a proto je nucena pracovat na oslabování případných nepřátel. Právě kapitola věnující se ruskému vlivu na současnou politiku Západu je zřejmě nejkontroverznější částí knihy. Je evidentní, že přestože autor umně spojuje historickou perspektivu se současným světovým děním a hledá v něm provázání a odpovědi na otázky současného světa, tak jeho snaha zde vyznívá poněkud strojeně. Snyderovi je možné vyčítat především to, že si jak v historii, tak v současnosti pečlivě vybírá vhodné případy pro potvrzení předem dané hypotézy. Často tak například zmiňuje i významově nicotné skupiny jako například zástupce americké krypto nacistické scény, hlásající podobné názory o Ukrajině, které hlásá i ruská propaganda. Ty zároveň pojímá jako důkaz účinnosti šíření ruského vlivu v rámci Západních společností.

Tato tvrzení následně poněkud ubírají na vážnosti skutečně seriózním argumentům, spojující ruský vliv s americkou politikou, kterými bezpochyby byla ruská spojitost s Trumpovými spolupracovníky Stevem Bannonem, Michaelem Flynnem či Paulem Manafortem (dnes již pravomocně odsouzeným). Právě v postavě Manaforta

Snyder nalézají poměrně důvěryhodnou spojnici mezi ruskými oligarchy, bývalým ukrajinským prezidentem Janukovičem a Donaldem Trumpem. Toto spojení v sobě zároveň neslo jednu z nejzásadnějších politických taktik uplynulých let, a to využití politiky identity u voličské základny, která nepocítovala přínos globalizace.

Závěry, ke kterým autor, na základě popsaného vývoje dochází, jsou v mnohém zneklidňující. Zásadním Snyderovým sdělením je, že si svět nevzal ponaučení z 20. století a začíná se znovu obracet k nesvobodě. Snyder tuto situaci popisuje jako „nová nesvoboda pro novou dobu“ (s. 11). Je však nutno kriticky dodat, že některé z těchto závěrů působí poměrně zavádějícím dojmem. Toto zkreslení je dle názoru recenzenta způsobeno především tím, že si Snyder vybírá velmi rozsáhlý tematický a časový okruh, kdy se snaží popsat historické kořeny současného politického dění nejen v Rusku, ale částečně také v Evropě a Spojených státech, což nutně vede ke zjednodušování předkládaných tezí. Tato výtka platí především pro kapitoly věnující se Spojeným státům a Trumpově prezidenství.

Jako názorný příklad může být uvedeno to, že Snyder tvrdí, že ruský prezident dovedl Donalda Trumpa k moci. Voliče Trumpa zároveň definuje jako ty, kteří uvěřili „nepravdivým paranoidním fantaziím“ (s. 219) a bagatelizuje témata, která těmto voličům připadala důležitá. Zdá se přitom, že významně pomíjí existenci dalších skutečností, které vedly k Trumpovu zvolení. Zároveň pojímá jako reálnou možnost to, že se Spojené státy pod vládou Trumpa ocitnou v krizi nástupnictví, podobně jako Rusko, a tím bude zpochybněn americký demokratický systém. To se však ukazuje jako poměrně přehnaná myšlenka.

Snyderova kniha upozorňuje svým vyzněním na aktuální závažnost společenské nerovnosti a neúcty k pravdě, která dle něj právě s rovností úzce souvisí a je pro správné fungování společnosti nezbytná. Svou knihou dává najevo svou podporu liberální demokracii, která je pro něj zároveň politikou zodpovědnosti. Na druhou stranu však zároveň varuje před její křehkostí. Vyřčené námitky, které jsou v rámci recenze uvedeny, rozhodně nezpochybňují vysokou kvalitu práce, která je díky svému vypravěčskému stylu psána jak pro širokou veřejnost, tak může být svou, především historickou odborností, velmi užitečnou i pro odborné publikum. Předkládaná monografie, ostatně jako prakticky všechny publikace ze Snyderovy biografie, rozhodně stojí za přečtení a za úvahu.

Mgr. David Mareček
Filozofická fakulta
Univerzita Hradec Králové
E-mail: david.marecek@uhk.cz